

# МОНАСТИРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ НА ФРУШКОЈ ГОРИ

ВЕСНА ПЕТРОВИЋ, ДУБРАВКА СИМОВИЋ,  
СТАРА ШТАМПАНА КЊИГА У БИБЛИОТЕКАМА  
ФРУШКОГОРСКИХ МОНАСТИРА: КАТАЛОГ, ИРИГ:  
СРПСКА ЧИТАОНИЦА, 2020, 155 СТР.

**Весна Тријић**

*Народна библиотека Србије,  
Београд*

УДК: 027.6:271.222(497.11)-523.6(497.113 Срем)(049.32)

Искусне библиотекарке Весна Петровић и Дубравка Симовић су у каталогу *Стара штампана књига у библиотекама фрушкогорских манастира* пописале све старе монографске публикације досад пронађене у библиотекама једанаест фрушкогорских манастира. Њихов сарадник у овом послу био је Ратко Марковић, а стручна консултанткиња Душица Грбић. Као рецензенти, каталог су потписали Марина Лазовић и Лазар Чурчић. Материјална средства за његово штампање обезбедио је Покрајински секретаријат за културу, информисање и односе с верским заједницама Аутономне покрајине Војводине.

У сажетом „Предговору“ ауторке су у најкраћим цртама представиле пројекат *Кашалот библиотеке фрушкогорских манастира*, који се од 2015. године реализује под окриљем Српске читаонице у Иригу, откривајући његове основне програмске циљеве. Пројекат је био мотивисан увидима у стање књижних фондова манастирских библиотека до којих је довела изложба *Библиотеке фрушкогорских манастира*, организована на Сабору библиотекара Срема у Иригу 2009. године поводом пет векова Крушедола. Успостављена је затим тешња сарадња сремских библиотекара са Српском православном црквом и управама конкретних манастира, како би њихове библиотеке биле стручно уређене или, у случају оних који своје библиотеке дотад нису имали, формиране. Најзначајнији резултат тог пројекта било је управо проналажење и адекватно пописивање рукописних и старих штампаних књига на Фрушкој гори. Подсећајући да, према актуелном Закону о културним добрима, све књиге штампане пре 1867. године представљају покретно културно добро од изузетног или великог значаја, ауторке су, посредно, нагласиле и значај пројекта у којем су учествовале, као и самог овог издања до којег је тај пројекат довео.

Својеврсну допуну „Предговору“ представља рецензија библиотекарке саветнице Марине Лазовић која је, у целини, одштампана на крају књиге. У њој је назначено место које у савременој библиотечно-информационој делатности заузима проучавање историје манастирских библиотека, као и културноисторијски контекст о којем старе књиге пописане у овом каталогу посредно сведоче.

Каталожке јединице су у *Старој српској књизи у библиотекама фрушкогорских манастира* разврстане по неколико критеријума.

Први од њих био је, условно речено, територијални: грађа је најпре разврстана према манастирима у којима је сачувана – од Беочина, Бешенова, Гргетега, Јаска, Крушедола (и његовог метоха Планинско Грабово), до Кувеждина, Мале Ремете, Новог Хопова, Привине Главе, Раванице у Врднику и Раковца; овај низ је азбучно уређен.

У оквиру тако добијених одељака, грађа је затим разврстана по азбучном редоследу, с тим што су у њега укључени и библиографски описи ретких књига на латиници. Наслов једине међу њима која је штампана арапским писмом – посредни је прво комплетно издање Библије на старом турском, османском језику, из 1827. године, сачувано у манастиру Беочин – транскрибован је и у таквом, латиничном облику укључен је у азбучни низ. Хронолошки принцип распореда грађе примењен је једино у оним случајевима у којима је у конкретној манастирској библиотеци сачувано више књига истог наслова.

Нумерација је у каталогу двострука: постоји главни низ – који је графички истакнут и у којем пребројавање тече континуирано, настављајући се из

једног одељка у други – али и онолико краћих, затворених низова колико има и пописаних манастирских библиотека. Манастир Кувеждин, на пример, има сопствену нумерацију од 1 до 14, колико је у његовој библиотеци похрањено старих књига, али и континуирану, од 237 до 250, што одговара његовом месту у целини овако конципираног каталога. Захваљујући томе, лакше долазимо до података да је највише старих књига сачувано у врдничкој Раваници, њих 81, док их је у Гргетегу, Крушедолу и Хопову између 50 и 60; у манастиру Раковац налази се једна стара књига.

Каталог у целини пак садржи 445 јединица, с тим што су ауторке у предговору оставиле отвореном могућност да тај број није коначан, односно да би се у будућности, и у већ истраженим манастирима, могла пронаћи понека књига која је измакла пописивању и смештању на одговарајуће место у манастирској библиотеци.

Библиографски опис рађен је на идеалан начин, с књигом у руци, и према међународном стандарду за антикварну грађу, ISBD(A). Приметан је труд које су ауторке уложиле како би у пољу предвиђеном за напомене унеле што више података о повезу, печатима, посветама и потписима, које конкретан примерак чине специфичним или откривају трагове његових некадашњих читалаца и власника; назначено је и постојање оних записа које, због нечиткости, ауторке нису успеле да одгонетну.

Како би обезбедиле бољу прегледност описане грађе а потенцијалним корисницима олакшале сналажење у публикацији, ауторке су придодале и одговарајуће регистре аутора и наслова – у којима је принцип укључивања латиничних имена и наслова у азбучни низ задржан – као и хронолошки регистар.

Издање је китњастог изгледа – на корицама су украси који асоцирају на металне окове какве старе књиге често имају – и богато је илустровано. Фотографије повеза и најинтересантнијих страница одабраних књига, које је начинио Бранислав Јовановић, допуњују информативност каталога, док цртежи манастира оловком, чији је аутор Бранко Орешчанин, имају естетску улогу.

Најстарије књиге описане у *Старој шћамљаној књизи у библиотекама фрушкогорских манастира* потичу из прве половине 16. века: то су *Окшоих њешојласник* из 1537. године, сачуван у Крушедолу, и *Празнични минеј* из 1538, чији се примерци налазе у Крушедолу и Привиној Глави; обе књиге штампао је Божидар Вуковић, у Венецији. Највише је пак књига из 18. века, богослужбеног карактера, произведених на територијама данашње Русије и Украјине. Док је горња граница стране старе штампане књиге пописане у каталогу 1830, у случају српске књиге то је, као што смо напоменули, 1867. година. Ову границу су „пробиле“ једино публикације које су накнадно повезане уз старије наслове, попут *Главне расправе Јаше Томића због шџуцинданској догађаја*, која је у Српској штампарији Светозара

Милетића објављена 1890. године, док је у адлигату обједињена с *Пеодницом* из 1863. године, због чега се и нашла у каталогу.

На основу података сабраних и презентованих у каталогу сазнајемо да је на Фрушкој гори највише сачувано књига Светог Јована Златоустог (11), а затим епископа Петра Могиле (5) и Светог Илије Мињатија (4). Од публикација српских аутора, највише је Доситејевих (3).

Међу пописаним књигама највише је оних на црквенословенском и на српском језику, док их свега пет има на латинском, а по једна на енглеском, грчком, немачком и османском, што посредно сведочи о интелектуалном профилу некадашњих корисника ових библиотека, фрушкогорских монаха. Највише је, као што смо напоменули, богослужбених књига – јеванђелистара, минеја, псалтира, требника, житија и беседа; *Окшоих сиреч Осмотласник* сачуван је, на пример, у 15 примерака, већином различитих издања. То одговара постојећој слици о манастирским библиотекама као огледалу потреба њених корисника – манастирских житеља у одређеном временском периоду.

Нешто је мање међу старим књига пописаним на „Српској Светој гори“ оних чија је вредност и документарна, јер су настале као реакција на конкретне друштвеноисторијске околности. Такве су, на пример, *Мисли о начину, како да се у духу њавославне вере и ѡрема ѡшребама народним у ред доведу црквено-ѡпросветни одношаи Срба у Аустрији* из 1865, које је написао директор Учитељске школе у Сомбору Никола Ђ. Вукићевић (1830–1910) и чији се примерак данас налази у манастиру Гргетег.

Пописане старе манастирске књиге на специфичан начин сведоче и да је епоха у којој су оне настајале била прелазна, односно да је доносила суштинске културолошке промене српском народу. Осим књига намењених богослужбеној и молитвеној пракси, међу њима има и оних које су у потпуности световног карактера – попут *Физике* Атанасија Стојковића, чији је један примерак штампан 1803. године у Будиму, или *Трагедије цара Уроша* Јована Рајића из 1798, сачуваних у манастиру Раваница у Врднику – које не говоре само о порасту интересовања монаха за науку и световну књижевност, већ и о промени представе о томе шта све може да буде душекорисно и богоугодно дело.

Регистар штампара старих књига описаних у каталогу није израђен, али је у „Предговору“ обезбеђена информација да су пописане књиге из 18. века штампане у Русији – данас су то територије Русије и Украјине, од Петрограда и Москве до Кијева и Лавова – док су оне из 19. столећа произведене у Бечу, Будиму, Сремским Карловцима, Новом Саду, Београду или Сарајеву.

Ови, наизглед, сувопарни и редувантни подаци сведоче о важним идеолошким померањима у култури: српска интелигенција се од руског културног обрасца, којем је након Велике сеобе била прилагођена, посте-

пено окретала Западу, од Москве и Кијева ка Бечу и Будиму; током 19. века, друштвенополитичке и економске околности биле су пак такве да је српска књига имала штампаре и на домаћој територији. То су показатељи културноисторијског процеса који је обележио просветитељство и романтизам, епохе у којима је наратив о српском националном идентитету задобијао своје препознатљиве контуре.

Непосредни циљ библиографског труда Весне Петровић и Дубравке Симовић био је да утврде и покажу које се старе књиге тренутно налазе у библиотекама фрушкогорских манастира. Начином на који су грађу распоредиле и представиле, сугерисале су пак да је истраживање ове врсте захвалан и леп посао. То је подстицај библиотекарима широм Србије да, у сарадњи с локалним властима и надлежним епархијама Српске православне цркве, посао на пописивању старих штампаних књига у манастирима и црквама наставе, како благо које је дуго било запостављено не би било препуштено потпуном пропадању.